

עומקא דפרשה

- גזל עכו"ם לצורך מצוה
- שער הצינון
- שואל בענין
- כי מלאה הארץ חמס

- ערש"ק ל' תשרי תשע"א
- גזל גר תושב ועכו"ם
- יאוש בגזל הגוי
- שליטת האדם בעולם

פרשת נח - בענין גזל עכו"ם

גליון קי"ב

בדין יאוש בגזל הגוי

הרב צבי רותן

בגמ' ב"ק קי"ג נחלקו האם גזל עכו"ם אסור או מותר מה"ת, והנה כתב הנתיבות בס' שמ"ח סק"א דאפי' למ"ד דגזל עכו"ם אסור מ"מ ליכא חיוב השבה (ובחיזוי הגרש"ש בב"ק סי' ל"ט הביא דברי התוס' בפסחים כט, דבגזל עכו"ם יש חיוב אחריות כשנאבד ואם זה בעין חייב להחזיר עיי"ש). ובאור שמח פ"ה מהל' סוכה הכ"ה כתב לחדש לפי"ז דבגזל עכו"ם מועיל יאוש לחודיה, דכל מה שלא מהני יאוש אמרינן בב"ק משום דבאיסורא אתא לידיה, ובתוס' ב"ק דף סו. ביארו דהיינו משום חיוב השבה שמוטל על הגזלן וא"כ בגזל עכו"ם דליכא חיוב השבה שפיר יקנה ביאוש לחודיה. ובזה מבאר דברי רש"י בסוכה ל. בהנהו אונכרי, שכתב סתם עכו"ם גזלי ארעתא מישראל ניהו ושמא אותו קרקע מישראל הוה, ולמה לא כתב שגזלו קרקע של עכו"ם ורב הונא עצמו ס"ל דגזל עכו"ם אסור, וביאר הא"ש דבגמ' אמרינן שצריך יאוש ושינוי רשות וע"כ דאירי בקרקע של ישראל דבעכו"ם א"צ שינוי רשות אלא יאוש לחודיה מהני כיון דליכא חיוב השבה ולכן כתב רש"י שגזל קרקע של ישראל ע"כ.

אולם באמת צ"ע דהא הרמב"ן במלחמות בסוכה בסוגיא דאונכרי מפרש שמדובר בגזל ארעתא דעכו"ם ואעפ"כ מבואר שצריך יאוש ושינוי רשות, וז"ל הרמב"ן (י"ד: בדפי הרי"ף) ומה שהשיב ממאי דקאמר רב הונא להנהו אונכרי ושקלינן וטרין למימר וניקנהו בשינוי השם ואע"פ שמצוה הבאה בעבירה היא יש להשיב דגזלי ארעתא דנכרי ולא של ישראל דלא שכיחי ומשום לכן איתמר דליקננהו ביאוש ושינוי רשות. ועיין שער המלך פ"א מגזילה ה"ב שהביא דמדברי הרמב"ן הללו מוכח שאף בגזל עכו"ם לא מהני יאוש לחודיה, אך הקשה על הרמב"ן דכתב דמשום מצוה הבאה בעבירה ליכא רק משום לכן ומשום דס"ל דגזל עכו"ם מותר והדבר תמוה דר"ה גופיה סבר בב"ק קיג: שגזל עכו"ם אסור עיי"ש וצ"ע.

ובפשטות נחלקו רש"י והרמב"ן האם יש חיוב השבה בגזל עכו"ם, וסבר הרמב"ן שיש חיוב השבה ולכן קונה ביאוש ושינוי רשות, אולם רש"י סבר שיאוש כדי קני וסבר שאין חיוב השבה וכהנתיבות והא"ש הנ"ל. אולם יש להקשות קושיה גדולה דאיך שייך לומר דאין חיוב השבה בגזילת עכו"ם, והא כתב הנתיבות בס' שני"א דגזלן שאין לו חיוב השבה ואונסין אינו קונה בשינוי דקנין שינוי נלמד מקרא דזהשיב את הגזילה אשר גזל דאם כעין שגזל יחזיר ואם לאו דמים בעלמא בעי שלומי, ואם נימא שלא מתחייב באונסין לא יקנה בשינוי, והוסיף שאף בגנב טלה והוציאו באיסור שבת ונעשה איל לא קנאו בשינוי כיון שיש קלב"מ ולא נתחייב בהשבה ממילא לא קונה בשינוי עיי"ש, ומאה דחזינן בסוגיא דאונכרי שקונה בשינוי מוכרח כדעת הרמב"ן שיש חיוב השבה ודלא כדברי הנתיבות והא"ש וצ"ע.

ונראה לבאר דבאמת הרמב"ן סובר כהשעה"מ דלרב הונא דגזל עכו"ם אסור אעפ"כ אין חסרון משום מצוה הבאה בעבירה משום דליכא חיוב השבה ואונסין, ומה שהצריך הרמב"ן יאוש ושינוי רשות בגזילת עכו"ם וכן מה שמועיל שינוי מעשה ושינוי השם אעפ"י שאין חיוב השבה ואונסין נראה דנחלקו רש"י והרמב"ן בחסרון של באיסורא אתא לידיה, דתוס' כתבו דהוא משום חיוב השבה, אכן הרמב"ן בב"מ כתב דל"מ יאוש באבידה לאחר שבא ליד המוצא משום דנעשה שומר וידו כיד הבעלים ולא מהני יאוש ברשות, ומבואר דבלא זה היה מועיל יאוש באבידה ואע"ג דאיכא חיוב השבה אלא הטעם שלא מהני יאוש בגזילה כיון שבא לידו באיסור, וכיוצא דכיון דהוא גורם את היאוש ומחמתו הוא מתייאש אין זוכה ביאוש, ועיין בנתיבות סי' שס"א דאפי' נתייאש מיד כשראה את הגזלן עוד טרם שגזל את הגזילה ל"מ יאוש כיון שמחמתו הוא מתייאש ולפי"ז מובן היטב דבגזל עכו"ם אסור ואעפ"י שאין חיוב השבה מ"מ אין קונה ביאוש משום דבאיסורא אתא לידיה ומה שהקשתה הגמ' וליקננהו בשינוי השם או בשינוי מעשה ואף שאין חיוב השבה צ"ל דכל דברי הנתיבות הוא בדוקא בקנין שינוי שנאמר בגזילה אולם יש דין שינוי שנאמר בכל התורה וכמבואר בדף סה: בנתן לה באתננה חיטין ועשאן סולת דפנים חדשות באו לכאן ומותר לגבוה ולכן הקשתה הגמ' שיקנו בשינוי השם או בשינוי מעשה וע"ז לא יהיה חסרון דבאיסורא אתא לידיה דע"י השינוי יש פנים חדשות וקונה ע"י היאוש והשינוי ודו"ק.

גזל בגר תושב ועכו"ם

הרב יונה טאובה

כתב הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים ה"ב, "שני עכו"ם שבאו לפניך לדון בדיני ישראל, ורצו שניהן לדון דין תורה דנין, האחד רוצה והאחד אינו רוצה אין כופין אותו לדון אלא בדיניהן, היה ישראל ועכו"ם אם יש זכות לישראל בדיניהן דנין לו בדיניהם, ואומרים לו כך דיניכם, ואם יש זכות לישראל בדיניהן דנין לו דין תורה ואומרים לו כך דינינו, ויראה לי שאין עושין כן לגר תושב אלא לעולם דנין לו בדיניהם". ומקור דבריו מהגמ' ב"ק קי"ג. אם מותר להערים על מוכס. ואע"ג דקיי"ל דדינא דמלכותא דינא כאן מיירי לדעת רב אשי במוכס על גוי, וברש"י הגי' גוי אנס, וכתוב בפוסקים דקיי"ל כוותיה שהוא בתרא. ומביאה הגמ' על זה ראייה מהא דתניא "ישראל וכוונעני אנס שבאו לדין אם אתה יכול לזכהו בדיני ישראל זכהו ואמור לו כך דיננו, בדיני כנוענים זכהו ואמור לו כך דינכם ואם לאו באים עליו בעקיפין" [וזה מקור דברי הרמב"ם כאן]. ומקשה הגמ' איך מותר לבא עליו בעקיפין הרי גזל עכו"ם אסור. ומתרתת הגמ' כאן בכנועני וכאן בגר תושב. ומקשה על זה הגמ', ומתרתת שכאן בגוזלו וכאן בהפקעת הלואתו.

ומש"כ הרמב"ם לחלק בין ג"ת לגוי סתם לכאורה מקורו בדברי הגמ' שמחלקת בין גוי לגר תושב. ואע"פ שלכאורה נדחה תי' זה כתב בספר תשובה מיראה להג' האד"ת (בסוף הספר), שתירוצו זה לחלק בין ג"ת לכנועני נשאר גם למסקנה וזה מקור הרמב"ם.

והנה מדברי הרמב"ם כאן לא משמע שגרס מה שכתוב בגמ' שמדובר בגוי אנס, אלא בסתם גוי גם שאינו אלים ומותר לדונו באופן שיצא הישראל זכאי בדינו. וצ"ע מדוע מותר לעשות כן הרי יש בזה משום גזל עכו"ם, ומדוע כתב שברג תושב חייבים לדונם כפי דיניהם אבל בגוי סתם אינו חייב ולא חש לגזל עכו"ם.

והנה נחלקו הכס"מ בהל' גזלה פ"א ה"ב והים של שלמה בב"ק בגדר איסור גזל עכו"ם, הכס"מ סובר בדעת הרמב"ם שזה איסור דרבנן משום חילול השם, והיש"ש כ' שדעת הרמב"ם שזה איסור תורה. ונראה שמדברי הרמב"ם כאן יש ראייה לכאורה דאזיל שפיר טפי למ"ד שאינו אסור מה"ת. שהרי כתב שגם בגוי שאינו אנס מותר לדונו באופן שנוח לישראל ואם גזל עכו"ם אסור מה"ת איך התירו לנהוג כך. אלא מפני שאין כאן חילול ה' שהרי דן אותו לפי דין מסויים משום כך אין איסור גזל עכו"ם מדרבנן ומשום כך בנ"ד אין איסור בדבר.

ולפי"ז מיושב לשונו של הרמב"ם כאן שכתב "שני גויים שבאו לפניך לדון ... וצ"ב בלשון "לפניך" דלכאורה היה צריך לכתוב "שבאו לדון", אבל לפי הנ"ל מובן שאין זו הנהגה של ב"ד, אלא זו הוראה שמוותר לכל אחד לעשות פעולות כאלו, גם אם ע"ז גוזל את הגוי, דכל שאין בזה חילול השם אין איסור בכך. וכ"ז בגוי סתם אבל בגר תושב מכיון שמחוייבים להחיותו ה"ה שאסור לגזלו וחייבים לדונו רק בדיניהם כפי שמחייב שורת הדין.

והנה הרמב"ם לא פסק את התירוצו של הגמ' לחלק בן גזילו להפקעת הלואתו, ומאי דך הטור הביא תירוצו זה להלכה אבל לא הביא את הדין שהובא ברמב"ם כאן שמושכו לאיזה דין שיצא הישראל זכאי. וי"ל שנחלקו הטור והרמב"ם בעיקר דין גזל עכו"ם אם הוא איסור מה"ת או איסור מדרבנן משום חילול השם. שהרמב"ם סבר שכל מה שדרשו בגמ' מהפס' שאסור לגזול את הגוי היינו דוקא בג"ת משום שמצוים להחיותו לכן אסור לגזלו. אבל גוי שאינו שומר ז' מצוות ב"נ אין עליו איסור גזל, אם לא משום חילול השם, ומשום כך אם בא לדון וכו' מותר למשוך את הדין לטובת היהודי.

אבל הטור סבר דגזל עכו"ם אסור מה"ת, ורק אם אינו גוזלו בידיים מותר, וזה מ"ש בגמ' בהפקעת הלואתו מותרת. והדין שהביא הרמב"ם שגוי וישראל שבאו לדון שמוותר למשוך את הדין לטובת ישראל סבר הטור שזה כמו גזל בידיים ואסור. והטור גרס בגמ' דדין זה איירי בגוי אנס, והתירו אופן כזה בגוי אנס משום שזה כמציל מידו. אבל הרמב"ם שסבר שגזל עכו"ם מותר מה"ת ורק משום חילול השם הוא דאסור וגם בידיים אין איסור כשאין חילול השם, ומש"כ לא הביא את החילוק בין גוזלו להפקעת הלואתו שלדעת הרמב"ם אינה להלכה.

נחלקו תנאים אם גזל הגוי מותר או אסור, ולביאור שורש מחלוקתם יש להקדים את העניין העקרוני בסוגייה זו. המושרש בעקרונות הראשוניים של הבריאה ובהבדל שבין צורת השלד האדם והגוי, אנשי התורה ואנשי החטא. על התפקיד והמעלה של האדם בעולמו ועל ממונו, ואשר בתורה שעליו לשלוט בעולם מכח צורתו האלוהית: "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו, וירדו בדגת הים ובעוף השמים, ובבהמה ובכל הארץ, ובכל הרמש הרמש על הארץ" (בראשית א, כו). אם יהיה ברמתו הראויה ישלוט כראוי, ובמצב של ירידה יהיה שינוי ברור בשליטה. כמו שפירש"י: "יש בלשון הזה לשון 'ירדו' ולשון 'ירידה'. זכה - רודה בחיות ובהמות. לא זכה - נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו". החטא הוא המשפיל את קומת האדם משולט בנבראים מכח צורתו המעולה, לשולט בכח גופו ומכח מאבקו עם הנבראים. וכ"כ המהר"ל (ג"א בראשית לג, כ) שבפס' זה נא' שהעולם בשליטת בני"א, ואת כל האומות נתן הקב"ה תחת ישראל, בעשותם רצון בוראם. והאריך בזה יותר באור חדש (קפח) שהוא מפני שישאל נקראים אדם ולא האומות (עי' יבמות סא). שכאשר הצורה השלימה היא בשלימותה כאשר ראוי, מושלת על הכל.

מכאן נובעת ההבחנה שבין ממונם של עם ישראל - שהם הצורה האנושית הנכבדה, לבין הממונ של שאר העמים שלא רצו לקבל צורה אנושית ראויה. (עי' רמב"ן בראשית ט, כו). מצב של קשר ממוני שבין ישראל לגוי, מפגיש בין שני סוגי השליטה הממונית - בין היהודי שיכול להגיע לשליטה עצמית ואמיתית, לבין גוי שאינו יכול הגיע אליה כלל. אלא היא שלו מכח החלוקה והסדר הטוב בעולם. סדר זה נמצא בגדרי שבע מצוות בני נח, המיועדת לסדר את בני האדם בעולם (כמבואר במהר"ל גבורות ה' טו, תפא"י ז, ד"ח ה, בית אלקים למב"ט ש' היסודות יד. משך חכמה בראשית זא, דברים לג, ד).

בכך ניתן אולי לבאר המחלוקת בגדר האיסור בגזל הגוי. המתירים אומרים שהיהודי שולט על ממונו של הגוי, הן לגבי גזל והן לגבי נזיקין. והאוסרים רואים בשליטה היחסית של הגוי על ממונו, שליטה כזו המונעת מהיהודי לקחתו ממנו. אבל לכ"ע, אין חובה ליהודי לנהוג עם הנזק שנעשה לגוי כפי דיני ישראל. העליונות של האדם, שהיא המבדילה האמיתית בנושא זה, מתבארת מדברי הרמב"ם בפיה"מ ב"ק (פ"ד מ"ג): "שור של ישראל שנגח לשור של נכרי - פטור. ושל נכרי שנגח לשור של ישראל - בין אם בין מועד משלם נזק שלם", וכתב: "אם אירע דין לישראל עם גוי הנה דרך הדין הוא כמו שאבאר לך. והוא, שאם היה לנו בדיניהם זכות, אנו דנים להם בדינם ואומרים להם 'כך דיניכם'. ואם היה טוב לנו יותר לדון בדינינו, אנו דנים להם כפי חוקי דתנו. ואומרים להם 'כך דינינו'. ואל יהי דבר זה חמור בעיניך ולא יקומם אותך, כשם שאין זה מקומם אותך שחיתת בעלי החיים מן הבהמות, אע"פ שלא פשעו. כי מי שלא נשלמו בו התכונות האנושיות - אינו אדם עפ"י האמת אלא תכליתו היא לאדם, ולדבר בעניין זה דרוש ספר בפני עצמו" (ועי' נזקי ממון ח, ה).

ומקור דבריו מהגמ' בב"ק לח. "א"ר אבהו אמר קרא: 'עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים' (תבוק ג). ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח, כיון שלא קיימו, עמד והתיר ממונן לישראל. רבי יוחנן אמר, מהכא: 'הופיע מהר פארן' (דברים לג) מפארן הופיע ממונם לישראל". התרת ממונם היתה בשני שלבים: האחד, בחסרון הרע שלהם, כאשר לא קיימו את שבע מצוות בני נח. והשני היה כאשר הפסידו את המעלה שהיו יכולים לקבל - להיות ממקבלי תורה כנטפלים לישראל (ראה בית אלקים למב"ט ש' היסודות ל"ב). לכן נותרו מנותקים מכל התורה וגם מתורת ז' מצוות וממילא אנו דנים אותם כדניניהם בלבד ולא כדניני ישראל. ככתב בחז"ל: "אף אותם ז' מצות שקיבלו עליהם בני נח אלו ככלו לעמוד בהם, עד שפרקו ונתנום לישראל. לכך נאמר ויאמר ה' מסיני בא" (ספרי פ' ברכה). כך שגם את הדינים האמיתיים והראויים שהיו להם בשעת קבלת התורה, שבהם היתה ההלכה, שגוי שהזיק שור של ישראל חייב לשלם - בתם חצי נזק ובמועד נזק שלם, גם דבר זה לא נוהג כיום. את הכל הם הפסידו, כשסירבו לקבל את התורה. לכן דנים אותם כדניניהם במצבם הנוהג כיום, ולא כדניניהם הקודמים - בשעת קבלת התורה, בשעה שקדמה לסירובם לקבלה. בזאת יתבאר מה שאמרנו שדווקא ההופעה אליהם בהר פארן, ובגלל הסירוב ההוא, הפקיעו מהם את היכולת לדון בדיני ישראל את שורם שהזיק.

ויתכן שהם שני הטעמים המבוארים בגמרא הנ"ל: האחד מפקיע את כוחם לדון בדיני ישראל כי "מפארן הופיע ממונם לישראל" והם לא רצו בתורה. ובמקביל, הטעם השני מבאר, שאילו היו שומרים את שבע המצוות שלהם, הם היו כבני אדם ברמתם הבסיסית ולא היו מפקיעים מהם את היחס הראוי לאדם, ולכן ישראל שמזיק אותם פטור לגמרי. על כך אמר: "ראה שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח, כיון שלא קיימו, עמד והתיר ממונן לישראל". מכאן כתב הרמב"ם, שהם אינם בצורת אדם ופטורים משלם להם. בזאת יבואר ויטעם מהיכן נובעת הדעה שגזל גוי מותר. וממילא גם לשיטת גזל עכו"ם אסור (כמו שנפ' להלכה), יש צורך בטעמים נוספים שאינם באיסור הרגיל. כי צריך טעם מיוחד ומחודש לאסור ממונות שאינם בשליטת אדם הנחשב כ'אדם' ביחוד ליהודי.

א) **ילפינן** בסוכה (ל) אמר להו רב הונא להנהו אוונכרי, כי זבניתו אסא מעכו"ם, לא תגזזו אתון, אלא לגזוזו אינהו ויהבו לכו, מ"ט סתם עכו"ם גזלני ארעתא נינהו, וקרקע אינה נגזלת וכו'. וכתב רש"י, דסתם עכו"ם גזלני ארעתא מישראל נינהו, ושמא אותו קרקע מישראל הוה.

ורבות הפליאו בו כל חכמי לב, אמאי פרש"י דשמא מישראל הוה, דמשמע דאי מעכו"ם הוה לא איכפת לן, והא קי"ל דגזל עכו"ם אסור. וביותר, דרב הונא איהו מריה דהאי שמעתתא, ואיהו גופיה ס"ל בב"ק ק"ג ע"ב דגזל עכו"ם אסור. [יעיין בזה בשו"ת הרשב"א ח"א סי' תתנב, ובמג"א סי' תרל"ח סק"ג, ובשעה"מ פ"א מגזילה ה"ב ד"ה כתב מוהר"ם, ובשו"ת נוב"ת או"ח סי' קלד ד"ה ומתחילה, ובאו"ש פ"ה מסוכה הכ"ה, ובאמרי משה סי' לז אות יג משמיה דמרנא הגר"ח].

ב) **ותו** הקשו רבותינו האחרונים, דבפסחים (ה): מבואר דישאל שקיבל מעכו"ם חמץ באחריות, דינא הוא דבער"פ הישראל צריך לבערו מן העולם. וקשיא דכיון דהחמץ מישך שייכא לעכו"ם, וקי"ל דגזל עכו"ם אסור, היאך שרי ליה לבערו. [יעיין בזה בשו"ת הגר"ז בקו"א סי' תמ סק"א, ובמנ"ח מצוה יא (ז), ובקונטרס השליחות להגרש"ק סי' כד, ובשו"ת אבני"ז או"ח ח"ב ר"ס שכן, ובחזו"א סי' קיח סק"ה, ובסי' קכ"ד לדף כ"ט ד"ה מג"א].

ג) **בב"ק** (קיג): קאמר רב הונא, מנין לגזל כנעני שהוא אסור, שנאמר (עקב ז, טז), ואכלת את כל העמים אשר ד' אלוקיך נותן לך, בזמן שהן מסורין בידך ולא בזמן שאינם מסורין בידך. ובשו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד (ח"ב סי' קפא בסופו בהג"ה בד"ה ודע) הקשה, דאי"כ למה לי קרא בישראל לאיסור גזל, נילף ק"ו מעכו"ם, דאי גזל עכו"ם אסור, ק"ו גזל ישראל, וצ"ע.

ב

והנראה בזה בעזה"י, ובהקדם הדנה הקשו רבותא אמאי תנן דלולב הגזול פסול, הא כיון דעשה דוחה ל"ת, נימא דהעשה דנטילת לולב ידחה ל"ת דלא תגזול, ומחזורתא בזה כדיסודו לן רבותינו האחרונים, דבלאוין דבני"א לחבירו לא אמרינן עדל"ת, דכיון דהאיסור בא מזכויות חבירו בממונו, בכה"ג אין עדל"ת. [יעיין בזה בחידושי רמ"ש בחולין קלח: ובשו"ת עונג י"ט או"ח סי' א' בהג"ה, ובתורת מרנא רש"י הכהן שקופ בג' דוכתי, בשער"י ש"ג פכ"ה ד"ה ונלענ"ד, ובחי' נדרים סי' א בסופו, ובספר הזכרון להגר"ח שמואלביץ בשיעור שנכתב ע"י הגר"ח בעמוד שצז. ויל"ע מהמבואר בביאור הלכה בריש הלכות שבת לענין כבוד שבת שדוחה ל"ת דבימו תתן שכרו מדינא דעדל"ת יעו"ש].

ועוד יש להקדים בזה, מאי דהנחילנו החכם צבי (ריש סי' כו), דחלוקים הם ביסוד דינם איסורא דגזל עכו"ם מאיסורא דגזל ישראל, דבגזל ישראל האיסור הוא מחמת הנגזל, דאית ליה בעלות וזכות בממונו, משא"כ בגזל עכו"ם איכא רק איסורא לשמים שלא ירגיל עצמו במעשים רעים לגנוב, וזהו דין בגברא הגזלן שלא יעשה מעשה גזילה, אבל אינו מזכויות העכו"ם הנגזל בממונו. וכ"כ ביש"ש בב"ק פ"א סי' מא, וכן שנה משנתו בפ"י סי' כ, ובאמת דכבר מבואר כן בפהמ"ש להר"ם במסכת כלים פ"ב מ"ז.

ולפי"ז נפקא לן דבר חידוש, דכל מאי דלולב הגזול פסול, ה"מ כשגזול מישראל, אבל כשגזול מעכו"ם כשלת ליה לולב אחר, אינו פסול, משום דעשה דלולב קמדחי לאיסורא דגזל, דהא גזל עכו"ם הוי ככלאים בציצית דאמרין עדל"ת.

ג

ומעתה מיושבים היטב כל הקושיות דאיתנין, ונפתח בקיימתא, דאמאי פרש"י דשמא הקרקע מישראל, הא אפילו אי הקרקע מעכו"ם דהא גזל עכו"ם אסור, ולהמבואר א"ש, דאי הוי מעכו"ם הוי שרי משום דעשה דלקחתם ענף עץ עבות קמדחי לאיסורא דגזל עכו"ם. וכן תתיישב בהכי הא דבעי לבער החמץ של העכו"ם, אלא י"ל דכיון דהישאל קיבל ע"ע אחריות, הוי איכא עשה דתשבינו וכמש"כ בשאג"א סי' עח, ושוב שפיר העשה דוחה ל"ת דגזל עכו"ם, וכפפתור ופרח מיושב לפי"ז קושית מהר"י אסאד, דבעינן קרא יתירא לאיסור גזל בישראל, דלא נימא דבמקום מצוה שרי לגזול כדאמרין בגזל עכו"ם.

ומה יונעם ליישב בזאת, מאי דהקשו המפרשים בהא דכתיב דיצחק אמר לעשיו (תולדות כז, ג), ועתה שא נא כל"ך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד. ופרש"י, וצודה לי, מן המזק ולא מן הגזל. וקשיא אמאי הוצרך להזהיר על הגזל, הא גזל הוא מ"מ מצות דב"נ וכדאיתא בסנהדרין נו, ולהמבואר א"ש דהוצרך להזהירו כדי שאם לא ימצא מן ההפקר, שלא יטול מן הגזל, ושלא יאמר דהעשה דכיבוד אב קמדחי ל"ת דגזל עכו"ם, דהא עשה דכיבוד אב נמי דוחה ל"ת, לדעת הריטב"א הישנים ב"מ ל', וכ"כ הדרישה חו"מ שילהי סי' רסו בדעת הרמב"ם, וכן הובא בשושנת העמקים להפמ"ג כלל ח'.

למילתא דפשיטא היא דכל הנתבאר היינו זוקא בגוונא דא"א לקיים שניהם, דאל"כ ל"א עדל"ת וכיבמות כ. וכן צ"ל דמייירי בגוונא דבעידנא דמתעקר לאו קא מקיים עשה, דאל"כ אין עדל"ת וכשבת קלב ע"ב. אך באמת אף אי לא הוי בעידנא אשכחן כמה אנפין דאמרין עדל"ת, יעויין בתוס' בפסחים נט. ד"ה את, ובפסקי תוס' זבחים אות סט, ובשו"ת הגרעק"א תנינא סי' קמג, ובהגהות אמרי ברוך על טו"א ר"ה כח, ובערל"נ בימות סב. תוד"ה דכתיב. ועוד יש להרחיב הדברים בפלוגתא הראשונים למ"ד גזל עכו"ם מותר, האם חשיב לכם, יעויין בזה בשו"ת רש"י סי' קעז, וברביב"א סוכה ל: ד"ה ופרכינן, וביראים סי' תכב, וכן באבני"מ סי' כ"ח סק"ג, ובחי' הגרש"ק בב"ק סי' ה אות ג, וסי' לט, ובחזו"א אבהע"ז סי' קמח, וחוו"מ סי' י סק"ד, ואכמ"ל].

האיכור

פלוגתא דתנאי אם גזל עכו"ם אסור או מותר, דעת ר"ש בשם ר"ע (בב"ק ק"ג) דאסור. ודעת ת"ק בברייתא (בב"מ ק"א): שגזל נכרי מותר, וכ"ד ר"ג בירוש' ב"ק (ד,ג). ועי' רש"י סנהדרין נז. (ד"ה ישראל) דכו"ע מודו לדרשא (בב"מ) דלא תעשוק את רעך ולא כותי. אלא דאיכא מאן דאסר מדרבנן משום חילול השם, (וית' לקי). ולהל' פסקו הרמב"ם (גזילה פ"א ה"ב) והסמ"ג (ל"ת קנב) דאסור וחייב להחזיר, וכן בטוש"ע חו"מ שמח ושנט.

והק' המהרש"ל ביש"ש (ב"ק פ"י כ) דהרי התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה ומהכ"ת דהגונב מגוי יעבור בל"ת. ולכן כ' דאינו בכלל לא תגזול ולא תגנוב, אלא הדרשא היא אסמכתא בעלמא, וגם אם היא דרשא גמורה מ"מ הוא רק לאיסורא ואינו בכלל הלאו.

והחכ"צ (כו) דחה את דבריו דמה ענין שהתורה ניתנה לישראל, והרי אין כאן ציווי לנכרי, אלא נצטוונו שלא לעשות מעשים מכוערים, ומצינו עוד לאוין מפורשים בנכריים לא תתעמר בה וכו', וכן במצור על ערי נכרים נצטוונו להניח רוח אחת כדי להמלט. (עי' רמב"ם מלכים פ"ו ה"ז). ולא גרע מצעב"ח. ועי' בסה"מ (מ"ע ר) דשכר שכיר הוא גם בנכרי.

גזל גוי מנוי

נכרי מצווה על גזל בין מישראל ובין מנכרי כמבואר בסנהדרין נז. דאף למ"ד גזל עכו"ם מותר, מ"מ הוא רק לישראל, אבל לגוי גזל עכו"ם אסור. ונהרג על זה, ולכן נתחייבו דור המבול כליה כדאי' בסנהדרין קח. שלא נחתם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל.

ואסור אף פחות משו"פ כיון שאינם חייבים בהשבה כמ"ש רש"י שם (ד"ה צערא) דלאו בר השבון הוא שכל דינו למיתה. ועי' רש"י בעירובין סב. (ד"ה לא) דנהג ואינו משלם. ודעת תוס' בע"ז ע"א: (ד"ה ב"ו) דמחוייב גם בהשבה.

א"י בירוש' ב"מ (ד,ב) ובב"ר (לא,ה) **דדור המבול היו מתכווננין ליטול פחות משו"פ** כדי שלא יתחייבו. והק' המהרש"א (סנהדרין קח. ד"ה כמקל) שהרי ב"נ נהרג על פחות משו"פ ומה הועילו. וכ' דע"ז דרשו בגמ' שם "ימותו ולא בחכמה" עי"ש. ועי' באוה"ח (ויב) בזה דחייב ב"נ הוא רק בדרך גזלה ולא בהפקה. [ועי"ש (יג) **שלא מועילה מחילה** בעכו"ם שגזל, כיון שחייב מיתה].

מדאורייתא או מדרבנן

נחלקו הפוסקים אם האיסור מדאורייתא או מדרבנן. הכס"מ נקט בדעת הרמב"ם שהאיסור **מדרבנן**, וכ"כ בדעתו הב"ש באה"ע ס"י כח. וכן הכריח היש"ש (ב"ק פ"י ס"כ) דהילפו דר"ע לאיסור גזל הכנעני היא אסמכתא, ואינו בכלל לא תגזול. והביא דכן מפורש ברש"י בסנהדרין נז. (ד"ה ישראל) דאינו אלא מדרבנן ומשום חילול השם. [אמנם בדעת הרמב"ם והסמ"ג נקט דאסור מדאורייתא, וכ"כ הש"ך בסי' שמח, ועי"ש ר"ס שנט].

אך רעק"א (בשו"ע שנט) תמה ע"ז מבכורות יג דמוכח דלמ"ד דגזל הגוי אסור הוא מדאורייתא. וכ"כ הגר"א באה"ע (כח,ד) דאסור **מדאורייתא**. ועי' במרומ"ש (ב"ק קיג) דא"א לומר דד' הרמב"ם שמותר מה"ת שהרי בהל' גניבה (פ"ז ה"ח) כ' דאפי' טעותו אסור מן התורה. וכ' דיש ט"ד בכס"מ וצ"ל שאין כאן אלא איסור מה"ת ואין כאן לאו.

והיא דעת הרדב"ז (ח"ד רה) דאסור מדאורייתא אך אינו לאו [וכ"כ בד' הר"מ], וכ"כ היש"ש שם בצד הב' דגם אם היא דרשא גמורה [ולא אסמכתא] מ"מ הוא איסור ולא לאו. וכ"כ הלבוש (שמח,ב) שאינו עובר בלאו אבל עובר מדאורייתא. ועי' ישוע"י (אה"ע כחג), שהאריך בזה.

גדר האיסור

האחרונים חקרו אם איסור גזל עכו"ם הוא במה שמחסר ממונו או בעצם מעשה הגזילה. ונפק"מ לענין גזל ע"מ למיקט, ושואל שלא מדעת. וכ"ז תלוי בטעמי האיסור [שית' לקי] אם הוא מצד חילול השם או שלא להרגיל עצמנו במדות רעות. ועי' מנ"ח (רכד) לענין גזל ע"מ למיקט דתליא אם הוא דין ממון או מדה גרועה.

עי' קוב"ש ב"ב י: (נה) דאיסור גזל נכרי הוא רק כשלוקח לעצמו אבל **כשנתון לאחרים מותר**, כיון שבאופן זה האיסור אינו גזל אלא מזיק, ומותר להזיק ממון הנכרי. ולפ"ז אין האיסור בחיסור הממון.

עי' שו"ע הגר"ז (גזילה ס"ד) דלא נאמר איסור גזל הגוי כשגוזל ע"מ לשלם. [והביאור ה"ל דס"ל דהאיסור הוא בחיסור ממון]. וכ' האבנ"ז (או"ח מד,ד) דהדברים אמורים רק במטלטלין. [ועי"ש באבנ"ז דאם אינו משלם מיד ודאי עובר בלא תגזול דאפי' שואל שלא מדעת הוי גזל].

ולדברי הגר"ז י"ל מה דבפס' (יא) **ותמלא הארץ חמס'** פירש"י - גזל, (עי' ברא"ם), דהיינו לאפוקי מפשטיה ד"חמס' שהוא באופן דיהיב דמי (כמבואר בב"ק סב. חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי). ובה לא היו מתחייבים כיון דגזל עכו"ם הוא דוקא כשאינו משלם, ולא בחמס.

מקור האיסור ומעמו

א"י בתנדב"ר (פכ"ח) ואהבת את ה' אלקיך שתהא מאהב ש"ש על הבריות... ולא נתנה תורה אלא ע"מ לקדש שמו הגדול. מכאן אמרו שירחיק אדם את עצמו מן הגזל בין מן הישראל בין מן הגוי, ולא עוד אלא משום שכל הגונב מן הגוי לסוף הוא גונב מן הישראל.

וכטעם הראשון דעת רש"י בב"ק קיג, דהאיסור מצד **חילול השם**, וכ"ד הריטב"א בב"ב כג. (ד"ה אב"א), וכ"כ הכס"מ בדעת הרמב"ם (רה"ל גזלה). וכ"פ הרמ"א באה"ע (רסכ"ח) שהמקדש בגזל עכו"ם מקודשת כיון שא"צ להחזיר אלא מצד קידוש השם. [ועי' ח"מ וביהגר"א דפליגי, והב"ש כ' דמלבד קידוש השם איכא איסור דרבנן כמו בעושק]. והמקור מרפב"י בב"ק קיג: במקום שיש חילול השם אפי' אבידתו אסור, וס"ל דנא' גם בגזל. וכך מבואר בירוש' ב"ק (פ"ד ה"ג) באותה שעה גזר ר"ג על גזילות עכו"ם שיהא אסור מפני חילול השם.

אבל אינו אסור מצד איסור גזל כדאי' בב"מ קיא: לא תעשוק וכו' מאחיך, פרט לאחרים. ועוד שם לא תעשוק את רעך ולא עמלקי [ס"א - נכרי]. ואף למ"ד דאסור בב"ק קיג. משמע דאינו מצד איסור גזל, אלא הוא **איסור עשה**. [וכ"מ בע"ב עי"ש], וכ"כ הלבוש (שמח,ב).

אך היש"ש כ' ע"ד רש"י דהאיסור [מדרבנן] הוא אפי' בלא חילול השם, אלא הטעם הוא "שירחיק עצמו מן הכיעור ודומה לו, ויאכל וישתה את שלו, ולא ירגיל את עצמו בגניבה וגזילה". ולפ"ז הא דרפב"י בחילול השם הוא דוקא באבידה, וכ"כ בתשרי הגאונים (שע"צ ח"ד ו).

וכע"ז כ' החכם צבי (כו) שהוא אסור "שלא להרגיל את עצמו לגנוב" וכ' עוד "כל זה אינו בעבור הפעול אלא בעבורינו לקנות בנפשנו דעות אמתיות ומדות טובות וישרות". [ועי"ש דמ"מ מלבד איסור גזל הגוי מדאורייתא, עובר גם בלאו דלא תחללו את שם קדש].

וכן משמע ברמב"ם בפיה"מ כלים פ"ב מ"ז שהאריך באיסור הטעיית הגוי וגניבת דעתו, והטעם כ' שם "ויושגו לאדם תכונות רעות ע"י כל המעשים הרעים הללו".

עי' בסמ"ג (ל"ת קנב) שכ' הקפידה תורה על גזל הרשעים כמו שנאמר **"ותמלא הארץ חמס'".**

הפקעת הלואתו

בב"ק קיג: מבואר דהפקעת הלואתו מותרת, והטעם פירש"י שאין גזל ממש שרי כי ליכא חילול השם. וכ"פ הרמ"א (שמח,ב) דרק כשיש חילול השם אסור. אך דעת המאירי (בב"ק) דהפקעת הלואתו אסורה אפי' כשאין חילול השם. ובחוט המשולש (יד) הכריח [בד' הרי"ף והרמב"ם] דההיתר בגמ' הוא רק למ"ד דגזל עכו"ם מותר, אבל למ"ד דאסור אין חילוק בין גזל להפקעת הלואה ואסורה מדאורייתא. ועי' באה"ג חו"מ שפח ס"ב דכבר פטט המנהג והתיקון שלא להפקיע הלואותם.

בבני אהובה (אישות פ"ה ה"ח) כ' דדוקא הפקעת הלואה שניתנה להוצאה מותר, שהרי הוצרכה תורה לפטור משבועת שומרים של גוי. והחת"ס (סוכה ל) דחה ראייתו דאמנם מותר להפקיע בכה"ג אבל אם יש לו עדים ובא לב"ד עושים לו דין, ולזה צריך לפטור משבועת השומרים.

הגר"ח (סט' רלב) חקר אם ההיתר הוא כאבידת עכו"ם שהוא היתר גמור ונעשה שלו, או דאינו שלו ממש אלא כגזל למ"ד דמותר שאינו שלו אלא שאין איסור על לקיחתו. עי"ש.

אבידת עכו"ם

ב"ק קיג: גזל כנעני אסור אבידתו מותרת, שנא' לכל אבידת אחיך, לאחיך אתה מחזיר ואי אתה מחזיר לנכעני. וכ' הטור (חו"מ רסו) לא מיבעיא כל זמן שלא הגיע לידו שאינו מחוייב לטרוח ולהשיבה, אלא אפי' אם באה לידו מותרת. עוד שם תניא רפב"י אומר במקום שיש חילול השם אפי' אבידתו אסור.

ואם אין חילול השם אסור להחזיר לו כדאי' בסנהדרין (עו): המחזיר אבידה לכותי עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה את הצמאה, ופירש"י שמראה שאינו משיב מצד מצות בוראו. והרמב"ם (אבידה יג,ג) כ' דהאיסור משום שמחזיק ידי עוברי עבירה. [ונפק"מ בנכרי שאינו עובד ע"ז, ע' בבאה"ג וכנה"ג שם]. ועי' בשו"ע (רסו,ב) דה"ה באבידת אפיקורס ומומר להכעיס **ומחלל שבת בפרהסיא** שאסור להחזיר לו אבידתו.

עי' ב"ח י"ד קמ"ב, (הל' ע"ז) דאף שאבידת עכו"ם מותרת לקחתה אבל א"א לזכות בה לפני יאוש. והובא בש"ך. ועי' או"ש בהל' סוכה פ"ה הכ"ה דבכל גזל הגוי אינו שלו קודם יאוש, [שהרי אם חזר הגוי מיד ותפס ממנו, ודאי דאין מוציאין ממנו בדינין].

אך המחנ"א (גזילה לא בהשמטות) חולק וכ' דמיד זכה מהפקע, עי"ש. וכ"כ בשערי יושר (ש"ד פ"ח) להוכיח מתוס' בכתובות ומהרא"ש בב"מ [שכ' דשנים אוחזין הוא בעיר שרובה עכו"ם] דלא כהב"ח. וביאר דכל שהמוצא אינו חייב בכרזה והשבה ה"ז אבודה ממנו ומכל אדם דא"צ יאוש.

שואל בענין

הרב מנחם כהן

שיטת היראים, הגם שגזל הגוי שרי, מ"מ החפץ לא נהפך שייך לישראל דיני חו"מ ובמציאות דבעי "לכס", ומובא במג"א תרל"ז סק"ג לגבי אתרוג. ויש לחקור אי יתגייר הגוי האם התחדש מצות והשיב על ישראל, מאחר דיש תחת ידו ממון שאינו שלו ויתחייב בהשבה, או דסו"ס כיון שבשעה שגזל לא היתה מצוה, לא יתחייב.

ראיתי מביאים ראייה מעניינת לדברי היראים, מקידושין סב. במקדש אשה לאחר שאתגייר [ובפשוטו נותן לה היום בעודו נכרי את הכסף קידושין], ואם גזל עכו"ם נעשה שלו, כיצד מתקדשת והרי יכולה לעכב הכסף לעצמה גם בלא חלות הקידושין, ועי'.

כ' בקוב"ש ב"ב אות נה דגם למ"ד שאסור לגזול נכרי, הוא רק כשלווקח לעצמו, אבל מותר להפסיק ממנו [גם בידיים] עי"ש ראייתו. וא"ש לסוברים שפרשת גזל נכרי היא איסור מחודש, דמצד לתא דלא תגזול קשה לחלק בזה.

בשו"ע הגר"ז סי' תמ חידש דהגזול נכרי ודעתו לשלם, אין בזה איסור. וראה גם ביד רמה ב"ב טז, לגבי גזילת איוב, וראה באב"נ או"ח מד שתמה דמ"מ ש בזה איסור של לא תגזול כל שעה שעדיין לא נתן את הדמים, וראה גם בפמ"ג סי' תר"ד שצידד דיש לאו דלא תחמוד בחפצי נכרי, ובדאי כפי שיטתו היא אסור גם כשדעתו ליתן דמים.

תגובות לגליון סוכות

א. משה"ק הרא"י נורדמן שליט"א בענין ברכת הלולב בבת קטנה בלולב שאול, נסתפק בזה הגר"ש ברמן זצ"ל באשר לשלמה תניינא בהשמות לסי' ג'.
ב. משי"כ הרא"י קלופט שליט"א שראוי לידע ענין נטילת הלולב בחוה"מ שהוא משום זכר למקדש, כ"כ הגרש"ז אורבאך זצ"ל, הובא בס' הליכות שלמה.

י. ש. ש.
א. במש"כ הרב י. א. ארנטרובי בענין מעמיד דמעמיד, יש להעיר ע"ד מל' הר"ן יא. "כיון דמפסקי קונדסין בין אילן לסכך", ומלבד דמוכח מל' זה דלא כהחז"א, רואים גם דהענין הוא להפסיק בין הדבר המקב"ט לסכך, דעי"ז יש היכר ולא יבא לסכך בו.
ב. מה שחקר הרב מנחם כהן שליט"א אי רשאי לישב בבי' סוכות בב"א כגון שבאמצע יש סכך פסול ד"ט, ושמה עובר בבל תוסיף בכה"ג. ולמעשה לא משכחת לן, דממ"נ אם ראשו ורובו בצד אחד, הרי רגליו ושאר גופו אין להם משמעות, דקיום המצוה הוא בראשו ורובו. ואם ראשו בצד אחד ורובו בצד שני, הרי אין כאן מצוה שלימה בכל חלק, ולא שייך כל תוסף כשחייב להוסיף מצד המצוה.

יחיאל מיכאל רוטשילד

תגובות נוספות [לגליונות קט-קיא] התקבלו במערכת ויתפרסמו בקרוב בס"ד.

כי מלאה הארץ חמס

הרב מנחם וינטר

כי מלאה הארץ חמס פירש"י לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, ומבואר בשפתי חכמים שהכונה גלוי עריות עם גזל כי על גזל לחוד היה נחתם רק על הרעים ואם היה גלוי עריות לבד לא היה כלל אפילו על הרעים אבל כשזה וזה גרם נחתם גזר הדין גם על הרעים וגם על הטובים.

וצ"ב דאם אין בכח גילוי עריות לגרום מיתה על הרעים איך שניהם יחד גורמים מיתה על הרעים ועל טובים (ובלבוש האורה ביאר דעל חטא זנות אמנם אנדרלמוסיה באה לעולם והורגת רעים וטובים אבל עד שאין מקטרג הקב"ה מאריך אפו אך כאשר יש גזל הנגזל מקטרג אך מחמת קטרוגו היה מגיע עונש רק לרעים והגזלנים אבל בגלל שהם גזלו פחות משהו פרוטה דהיינו שעשו גזל בצורה שלא יוכלו להוציאו בדיינים ולא נתנו לנגזל לקטרג זהו פחות משהו פרוטה אז התעורר ענין הגילוי עריות והורג רעים וטובים. ובמשך חכמה שמות יד' כט' נראה דעל זנות לבד הקב"ה היה דנם כציבור ואין ציבור נכרתים אבל בגלל הגזל זה הפך אותם כיחידים ואז גם על הזנות דנם כיחידים ונכרתו עיי"ש). ואולי לכן הסביר שהגזל היה יחד עם עריות שהיו גוזלים את נשותיהם של חבריהם ואז גם בגזל היו כולם רעים גם הגזול וגם הנגזל כי עשה גם הוא את העבירה משא"כ בגזל ממון שהנגזל לא עשה כלום.

הרמב"ן ביאר למה נחתם גזר דינם על הגזל כי זה מצוה מושכלת ואין בה צורך לנביא להזהירם ועוד דגזל היו גם רע לשמים וגם רע לבריות.

באור החיים הקדוש הביא את המדרש היה אחד מביא קופה של תורמוסין וכל אחד לוקח תורמוס אחד ואינו יכול להוציאו בדיינים והיינו שדקדקו לקחת פחות משהו פרוטה כדי שלא יצא בדיינים, והביא את קושיית הראשונים דבן נח נהרג על פחות משהו"פ. ולכאורה מה קושייתם דדין זה שנהרגים על פחות משהו"פ נודע להם רק אחרי המבול, אבל קודם המבול חשבו שאיסור גזל הוא רק על שו"פ שהוא דבר שכלי שאין לאדם לקחת ממון חברו, כמש"כ הרמב"ן דהו"ד דבר שכלי שאין בו צורך לנביא להזהיר, אבל לאחר המבול נודע להם שגם על פחות משהו"פ נהרגים. ואולי רק על פחות משהו"פ כי בדרך זה הם גילו את מחשבתם וכח השחתתם לגנוב דווקא פחות משהו פרוטה כדי שהוא גם לא יוכל להוציאו בדיינים ואז ישאר ללא כלום ותהיה השחתת העולם, משא"כ אם היו גונבים שו"פ הרי היה יוצא בדיינים ואין כאן השחתת עולם דיקבל בסוף את הממון, דכל חיובם היה מדין השלל ולא מדין ציווי הנביא.

בהמשך שואל האוה"ח למה לא מחלו אחד לחברו ולא ייחתם גזר דינם ותיירץ שלא רצה לגלות להם סוד זה אלא לנח ונח עצמו היה אסור לו לגלות כי אינו באמור. ובהמשך כתב... והעיקר הוא שהגם שימחלו לא יועילו כיון שהיה בהם דין גזל וחייבים מיתה הם עליו ואינו בדין מחילה בשום אופן. ויתכן לבאר שמאחר והיה כאן חיוב מיתה סימן שהתביעה עליהם לא היתה ממניית אלא תביעה איך אתם גורמים השחתת עולם כי אתם גורמים לחבר שיפסיד בלי אפשרות לתבוע.

בשורה משמחת

בס"ד אנו נערכים באופן נסיוני לבניית רשימת תפוצה לקבלת הגליון בדוא"ל מדי שבוע.

המעוניין בכך, נא ישלח בקשה לדוא"ל המערכת, בצירוף פרטי השם וכתובת מגורים.

בברכת התורה מערכת "עומקא דפרשה"

נושאי הגליונות הבאים

לך לך - נופין על מדת סדום
וירא - עקידת יצחק
חיי שרה - קידושין בכסף
תולדות - ברכת הריח
ויצא - תפילת ערבית

ד"ת מותאמים [עד 700 מילים] אפשר להניח בצירוף שם מלא וטל', בתיבות "עומקא דפרשה" שבפתח אוצר"ס "בית יוסף" רח' שד"ח, ובכרפולד ליד ביה"ב"נ "בני הישיבות" שד' יחזקאל. או לשלוח בדוא"ל gal200@neto.bezeqint.net [חומר יתקבל בכל שבוע עד יום שלישי בערב (ד"ת בכת"י עד יום א').]

אין המערכת אחראית להחזיר כתבים או דיסקים. תגובות יתקבלו בציון שם מלא בלבד, [בפרסום התגובה אפשר להשתמש בר"ת]

גליון עומקא דפרשה יו"ל בס"ד מדי שבת בשבת, במודיעין עילית, רמת שלמה ואלעד. [הנושא אחיד, והכתובים מבני המקום] ניתן להשיג את עלוני שאר המקומות בטל' 054-8463121

למען עתיד ילדיך
תכנית "שמח תשמח"
לפרטים: 050-4150605

לע"נ
מרת רוזא רבקה
בת ר' יוסף ז"ל
נלב"ע א' השון

הקופה הקדושה והחזקת בני

עשה תרומתך קבע
תורמים לעניי העיר ורואים ישועות

הקופה הקדושה והחזקת בני